

10

Maritiem en kustgebonden erfgoed

Auteurs

Marnix Pieters¹
Maarten Van Dijck¹
Tine Missiaen²
Sven Van Haelst²
Hans Pirlet²
Lisa Devriese²

Lectoren

Ruth Pirlet³
Thary Derudder⁴
Johan Declercq⁵

¹ Agentschap Onroerend Erfgoed

² Vlaams Instituut voor de Zee (VLIZ)

³ NAVIGO - Nationaal visserijmuseum

⁴ Universiteit Gent (UGent)

⁵ Kusterfgoed

Pieters, M., Van Dijck, M., Missiaen, T., Van Haelst, S., Pirlet, H., Devriese, L. (2018). Maritiem en kustgebonden erfgoed. In: Devriese, L., Dauwe, S., Verleye, T., Pirlet, H., Mees, J. (Eds.) Kennisgids Gebruik Kust en Zee 2018 - Compendium voor Kust en Zee. p. 155-168.

Maritiem en kustgebonden erfgoed dekt als omschrijving een zeer grote lading. Het omvat maritiem archeologisch erfgoed in de zee en op het land, varende erfgoed, bouwkundig erfgoed typerend voor het kustgebied, kustlandschappen met erfgoedwaarde, roerend maritiem erfgoed en immaterieel maritiem erfgoed. Overzichtswerken die deze maritieme erfgoedthema's voor het Belgisch deel van de Noordzee (BNZ) en het aangrenzende kustgebied integrerend en overkoepelend behandelen zijn er niet, evenmin als overzichtswerken die een bepaald aspect ervan op geïntegreerde wijze aanpakken, over de kunstmatige en aan verandering onderhevige grenzen (juridisch, fysisch of disciplinair) heen.

Het maritiem en kustgebonden erfgoed op een geïntegreerde manier aanpakken, biedt nochtans voordelen onder meer voor het doorgronden van de onderlinge verbanden en de ruimere samenhang. Bovendien zijn de verschillende soorten grenzen in de loop der tijd ook sterk gewijzigd. Zo lag de kustlijn in de Romeinse periode bijvoorbeeld een heel stuk verder zeewaarts dan de huidige kustlijn, al waren er verschillende getijdengeulen die het binnenland binnendrongen (evolutie kustlijn vanaf 16de eeuw zie [HisGISKust](#)). Hierdoor is archeologisch erfgoed dat in het toenmalige kustgebied aan land gevormd is, zich na verloop van tijd onder water gaan bevinden. Het spreekt voor zich dat dit erfgoed, wanneer nog voorhanden, dient bekeken te worden in samenhang met het verwante archeologisch erfgoed dat zich in de huidige kustvlakte situeert.

10.1 Huidige toestand

10.1.1 Maritieme¹ archeologie

Het begrip 'maritiem archeologisch erfgoed' dekt een zeer grote lading. We noemen de belangrijkste elementen:

- Scheepswrakken en andere wrakken (o.a. vliegtuigen) en onderdelen ervan, ongeacht waar ze aangetroffen worden (in zee, in rivieren of voormalige rivieren of als hergebruik om het even waar aan land). De uitbreiding naar vindplaatsen aan land geldt enkel voor scheepswrakken en onderdelen ervan (zie bv. [Pieters et al. 2015](#));
- In zee, rivieren of andere waterpartijen verzonken nederzettingen of andere sporen of resten van menselijke activiteiten onder water en hun paleolandschappelijke context (zie bv. [Missiaen 2012](#), [Missiaen et al. 2017](#)). Een belangrijke categorie hiervan is te linken met het thema van de zeespiegelstijging na de koude fasen van de ijstijden;
- Aan land gesitueerde archeologische sporen en sites en hun (paleo)landschappelijke context die wat hun voormalige werking betreft volledig op zee of op het water gericht waren zoals vuurtorens, vissersdorpen, scheepswerven, dijken, veenwinningen, zoutziederijen, kades, ontwateringsgrachten, etc.;
- Archeologische resten van zeevis die ook tot ver in het binnenland bij archeologisch onderzoek worden aangetroffen (zie bv. [Van Neer en Ervynck 2006](#), [Van Neer en Ervynck 2016](#));
- Paleontologische resten van terrestrische fauna aangetroffen in zee (zie voor het Belgisch deel van de Noordzee (BNZ) en de aanpalende stranden [Vermeersch et al. 2015](#)).

Op het onderzochte archeologische erfgoed staat geen enkele beperking ten aanzien van de ouderdom. Ook een scheepswrak uit WOII verdient een gepaste archeologische behandeling, die uiteraard verschillend zal zijn van de behandeling van een scheepswrak uit de bronstijd.

Sinds 2003 wordt er door het [Agentschap Onroerend Erfgoed](#) en zijn voorgangers (Instituut voor het Archeologisch Patrimonium (IAP), Vlaams Instituut voor het Onroerend Erfgoed (VIOE)) gestructureerd aandacht besteed aan maritiem archeologisch erfgoed. Vanaf 2017 ligt de nadruk echter vooral op de binnenwateren (rivieren, havens, het Zwin, etc.) en op het intergetijdengebied grenzend aan de territoriale zee.

Voor het hele spectrum van het maritiem archeologisch erfgoed, zoals hierboven geschetst, zijn wat Vlaanderen en het BNZ betreft, een aantal deeloverzichten beschikbaar:

- De databank van het Agentschap Onroerend Erfgoed (www.maritieme-archeologie.be) beoogt de relevante informatie omtrent maritiem archeologisch erfgoed in Vlaanderen en in het BNZ gestructureerd te documenteren en te ontsluiten. Hierin vindt men onder meer informatie over scheepswrakken (en hun inhoud) die aanwezig zijn in de Noordzee en in Vlaanderen, over losse voorwerpen uit zee en over maritieme sites aan land zoals vissersdorpen en vuurtorens.

Verder zijn er nog twee databanken die gestructureerd waardevolle informatie aanbieden over een deel van het hier behandelde erfgoed, nl. scheepswrakken, zonder evenwel archeologisch van opzet te zijn:

- De wrakkendatabank van de Vlaamse Hydrografie (www.afdelingkust.be/nl/wrakkendatabank) is opgezet vanuit

¹ Maritieme archeologie – Nautische archeologie – Mariene archeologie – Onderwaterarcheologie: zijn allemaal verwante begrippen. In de erfgoedsector wordt meer en meer de term 'maritieme archeologie' gebruikt als overkoepelende term voor dit alles.

het oogpunt van een veilige scheepvaart. De informatie uit deze databank vormde ook de basis voor een boek over wrakken in de Noordzee dat in inventarisvorm 277 wraksites bespreekt (*Termote en Termote 2009*);

- De online raadpleegbare databank (www.wrecksite.eu; privé-initiatief) die ondertussen is uitgegroeid tot een wereldwijd gewaardeerde en geconsulteerde databank over scheepswrakken en hun posities.

Naast de drie bovenvermelde databanken, zijn er ook een aantal overzichtspublicaties beschikbaar die een deel van het maritiem archeologische spectrum bestrijken. De website van de onderzoekbalans van het Agentschap Onroerend Erfgoed bestaat uit twee grote onderdelen: *Onderzoeksbalans Onroerend Erfgoed Vlaanderen* en *Bibliografie Onroerend Erfgoed Vlaanderen*. Met betrekking tot *maritieme archeologie* worden twee digitale synthesesdocumenten aangeboden:

- Een overzicht van het archeologisch onderzoek in het BNZ beneden de hoogwaterlijn (inclusief het strand) (in aangepaste vorm gepubliceerd in *Pieters et al. 2010*);
- Een overzicht van scheepswrakken en onderdelen ervan, gevonden in rivieren en aan land in Vlaanderen. De middeleeuwse scheepswrakken uit Vlaanderen zijn ook opgenomen in een syntheseartikel over middeleeuwse schepen (*Van de Moortel 2011*).

Voor het onderzoek van het maritiem archeologisch erfgoed van WOI bestaat een overzichtswerk over de Oorlog Onder Water (*Termote 2014*) dat een gestructureerd inzicht biedt in de activiteiten van de *Unterseeboot Flottille Flandern* in de periode 1915-1918.

Voor de studie van aan land gevonden scheepswrakken is vanuit internationaal oogpunt het onderzoek naar de middeleeuwse scheepswrakken te Doel van belang (zie bv. www.onroenderfgoed.be/nl/actueel/projecten/de-kogge/, *Haneca en Daly 2014*, *Vermeersch en Haneca 2015*, *Vermeersch et al. 2015*). Rond het archeologisch erfgoed van laatmiddeleeuwse en vroegmoderne vissers is de laatste decennia in Vlaanderen uitgebreid onderzoek verricht op de middeleeuwse vissersgemeenschap van Walraversijde. Een eerste omvangrijk deel van de onderzoeksgegevens van het archeologisch onderzoek te Raversijde werd gepubliceerd in *Pieters et al. (2013)*. Voor wat betreft maritieme landschappen in de Belgische kustvlakte, zijn er een aantal studies uitgevoerd door de Vrije Universiteit Brussel (bv. *Tys 2004*, *Tys 2013*, *Tys 2017*). Recent werden door de Universiteit Gent, in nauwe samenwerking met het Vlaams Instituut voor de Zee (VLIZ), de eerste stappen gezet in gestructureerd onderzoek naar verdronken (pre)historische landschappen voor de Belgische kust (*Missiaen et al. 2017b*, *De Clercq 2018*).

Binnen het VLAIO-project 'Archeologisch onderzoek in de Noordzee: ontwikkeling van een efficiënte evaluatiemethodologie en voorstellen tot een duurzaam beheer in België (*SEARCH*)' (2013-2016) werden methodologieën aangereikt voor de kennishiaten die bestaan omtrent begraven scheepswrakken en prehistorische relictten in de Noordzee (*Van Haelst et al. 2016a, 2016b, 2016c, Missiaen et al. 2016*). Daarnaast worden richtlijnen voorzien voor de gebruikers van de Noordzee, inclusief de wettelijke omkadering met betrekking tot het maritiem archeologisch erfgoed. Het wettelijke kader moet instaan voor een goed beheer van waardevol erfgoed maar mag niet in de weg staan van aangewezen economische exploitatie van de Noordzee (*Missiaen et al. 2016, Missiaen et al. 2017*).

Eind 2016 ging het 'Zeebrugge project' van start in opdracht van MOW - Maritieme Toegang. Het betreft een unieke geologische, paleolandschappelijke en archeologische studie van de regio Zeebrugge (offshore). De studie kadert binnen het *Complex Project Kustvisie* (voorheen Vlaamse Baaien Project). De eindresultaten worden verwacht eind 2018 – begin 2019.

De andere categorieën van maritiem archeologisch erfgoed aan land zoals dijken, havenstructuren, vuurtorens, schelpenbranderijen, zoutziederijen, etc. blijven tot op heden in grote mate onbelicht in het archeologisch onderzoek in Vlaanderen. *Watererfgoed Vlaanderen* is de Vlaamse koepelvereniging voor nat en droog watererfgoed met als doel nieuwe toeristische initiatieven en activiteiten te stimuleren (bv. *Schoeters 2017*). Tot het droog watererfgoed aan de kust behoren onder andere NAVIGO-museum te Oostduinkerke, het Noordzeeaquarium van Oostende, en de vuurtorens van Oostende en Nieuwpoort. Het zeilschip De Mercator en het museumschip de Amandine te Oostende (*Van Dijk 2012*) en de Kogge van Doel behoren dan weer tot het nat watererfgoed.

10.1.2 Varend Erfgoed

Het varend erfgoedbeleid is relatief recent tot stand gekomen door twee parallele ontwikkelingen. Ten eerste ontstond er vanaf de jaren 1980 aandacht voor de types vaartuigen die dreigden te verdwijnen of reeds verdwenen waren. Dit leidde tot pogingen om schepen te bewaren, te restaureren of replica's te bouwen van reeds verdwenen schepen. De organisatie van Oostende voor Anker kan binnen deze maatschappelijke ontwikkeling worden gekaderd. Ten tweede groeide vanaf het begin van de jaren 1990 de aandacht voor het varend erfgoed vanuit de cel Industrieel Erfgoed

binnen de vroegere afdeling Monumenten en Landschappen (het huidige Agentschap Onroerend Erfgoed). De link tussen het varend en het industrieel erfgoed is voor de hand liggend. De schepen werden gebouwd met materialen die ook in andere economische sectoren werden gebruikt. Aanvankelijk was hout het geprefereerde materiaal voor schepen. Afhankelijk van het type vaartuig werd echter vroeger of later overgeschakeld op staal, het product bij uitstek van de industriële revolutie. In de pleziervaart werd vanaf de jaren 1960 steeds vaker kunststof gebruikt. De aandrijving evolueerde van gezeilde schepen over stoomboten tot dieselmotoren. Het varend erfgoed wordt door het Agentschap Onroerend Erfgoed bijgehouden in een inventaris: <https://inventaris.onroenderfgoed.be/ivm/varend/zoeken>. De inventaris werd op 16 juni 2017 vastgesteld, wat wil zeggen dat de overheden of andere partijen zoals havens bepaalde rechtsgevolgen en voordelen aan de inventaris van het varend erfgoed kunnen verbinden. Het Agentschap Onroerend Erfgoed publiceerde een uitgebreide brochure met informatie over de inventaris, de vaststelling en de bescherming van het varend erfgoed (zie ook [Brochure Onroerend Erfgoed – Varend Erfgoed 2016](#)). Onroerend Erfgoed geeft voorts een overzicht van de literatuur via de website van de [Onderzoeksbalans - Bouwkundig Erfgoed](#).

Specifiek voor de kust zijn twee scheepstypes van groot belang: de vissersschepen en de zeiljachten. Een overzicht van de vissersvaartuigen vanaf 1929 wordt gegeven in de [databank van de Belgische vissersvloot](#) van het Vlaams Instituut voor de Zee (VLIZ) (zie ook thema [Visserij](#)).

Het project Panesi ging dieper in op de bouw van vissersschepen aan de kust aan de hand van de archieven van de scheepswerf Panesi ([Van Dijck en Daems 2015](#)). Het onderzoek schetst het wedervaren van de scheepsbouw aan de kust en beschrijft de ontwikkeling van de gebouwde vissersvaartuigen tussen circa 1870 en 1970.

De Mercator is een geval buiten categorie. Het schip werd in 1996 als monument beschermd, en in 2017 vastgesteld als varend erfgoed. De barkentijn van 78 meter werd in 1932 gebouwd in staal volgens plannen van Adrien de Gerlache (zie ook [VLIZ Wetenschappen 2012 – Adrien de Gerlache, VLIZ Wetenschappen 2015a](#)). De Mercator werd gebruikt om toekomstige koopvaardijofficieren op te leiden. Sinds 1961 is het schip als museum te bezoeken ([Vanden Bosch 2001](#)). In laatste instantie moet gewezen worden op de West-Hinderlichtschepen (1950, Béliard werf, Oostende; [Janssens 1997, De Graaf 2012, VLIZ Wetenschappen 2015b](#)). Deze drijvende vuurtorens waarschuwden schepen voor de kust voor zandbanken en werden in 1993 vervangen door onbemande lichtplatformen.

10.1.3 Bouwkundig erfgoed aan de kust

De belangstelling voor het vrijwaren van bouwkundig erfgoed gaat in België terug tot de 19de eeuw. Het bouwkundige erfgoed aan de kust omvat heel wat componenten die maritiem van aard zijn: onder meer hotels en andere residentiële accommodatie, toeristisch-recreatieve accommodatie en infrastructuur (zie ook thema [Toerisme en recreatie](#)), kustverdediging (zowel civiel als militair) (zie ook thema's [Veiligheid tegen overstromingen](#) en [Militair gebruik](#)), vuurtorens, afwateringssluizen, allerhande maritieme bedrijfsinfrastructuur, etc. De eerste twee vermelde groepen bouwkundig erfgoed aan de kust zijn nauw gekoppeld aan de opkomst van het toerisme in Vlaanderen tijdens de laatste 200 jaar. Vooral vanaf het laatste kwart van de 19de eeuw sloeg dit kusttoerisme echt aan ([Constandt 1986](#)). Het [Belle Epoque Centrum](#) in Blankenberge toont bouwkundige realisaties ontstaan aan de kust tussen 1870 en 1914.

Sinds 1977 wordt het bouwkundig erfgoed van de kustzone stapsgewijs geïnventariseerd ([Maelfait et al. 2012](#)). Pas vanaf dan krijgt het kwetsbare kusterfgoed meer aandacht ([Cornilly 2005](#)). De resultaten van de inventarisatie zijn voor iedereen online raadpleegbaar op: <https://inventaris.onroenderfgoed.be>. Specifiek voor West-Vlaanderen is er het overzichtswerk 'Monumentaal West-Vlaanderen', dat in drie delen een geïllustreerd overzicht biedt van al de beschermde monumenten en landschappen in de provincie, op het ijkpunt 1 januari 2001. Vooral in boekdeel III, gepubliceerd in 2005, komt het kustgebied aan bod ([Cornilly 2005](#)). De actualisatie voor de provincie West-Vlaanderen na 1 januari 2001 kwam aan bod in het erfgoedtijdschrift 'In de Steigers', een uitgave van de Provinciale Dienst voor Cultuur, Afdeling Cultureel Erfgoed. Gezien de herverdeling van de bevoegdheden sinds januari 2018 zal de provincie West-Vlaanderen geen nieuwe nummers meer uitgeven. Een actueel overzicht van de ruimtelijke spreiding van het beschermde bouwkundig erfgoed aan de kust en bijkomende informatie kan geconsulteerd worden op het geoportaal Onroerend Erfgoed (<https://geo.onroenderfgoed.be>).

Voor bepaalde groepen van het bouwkundig erfgoed, bijvoorbeeld voor vuurtorens ([Warzée 1999](#)), militair erfgoed aan de kust uit WO I ([Deseyne 2007, Vernier 2012](#)), de Atlantikwall ([Philippart et al. 2004, Philippart 2014](#)), toeristisch erfgoed ([Cornilly 2006](#)) en moderne architectuur ([Cornilly 2007](#)), bestaan er ook thematische overzichtspublicaties, die weliswaar slechts een bloemlezing geven.

Meer en meer wordt in het kader van de erfgoedzorg ook het industrieel archeologisch erfgoed in rekening gebracht. Dit industrieel erfgoed bevat o.a. een aantal typisch maritieme componenten zoals scheepswerven, haveninfrastructuur en visverwerkende bedrijven (*Onderzoeksbalans – Bouwkundig erfgoed*). Door de maritieme ligging kon Vlaanderen tot ver in de 20ste eeuw bogen op een vrij groot aantal scheepswerven die zowel houten als metalen vaartuigen voor binnen-, kust- en zeevaart bouwden. Het onderzoek naar het industrieel erfgoed van de scheepsbouw in Vlaanderen blijft echter beperkt tot enkele gevalsstudies, zoals voor de scheepswerven Van Praet en Van Damme in Baasrode (*Segers 1994*) en een eerste, belangrijk overzicht van de aan visserij gebonden scheepswerven door *Desnerck en Desnerck (1974)* en *Desnerck en Desnerck (1976)*. Baanbrekend werk met betrekking tot de haven van Antwerpen werd verricht door Albert Himler (zie bv. *Himler 1993*, *Asaert et al. 1993* en *Himler en Moorthamers 1982*). De andere Vlaamse havens werden in veel mindere mate of veel minder genuanceerd bestudeerd. Ook het industrieel erfgoed gekoppeld aan de zeevisserij (visverwerkende bedrijven) werd tot op heden weinig onderzocht noch in kaart gebracht. Informatie over de geschiedenis van visrokerijen en -drogerijen in West-Vlaanderen voor de periode 1850-1950 is wel beschikbaar (bv. *De Clerck 2006*, *De Clerck 2007*). Een overzicht van de historiek van de Belgische oesterkweek wordt gegeven in *Polk (2000)*, *Halewyck en Hostyn (1978)*, *Pirlet (2012)*, *Steevens en Van Moerbeke (2015)* en *Pirlet (2016)* alsook op volgende website: www.vliz.be/wiki/Historiek_van_de_Belgische_oesterkweek (zie ook thema *Mariene aquacultuur*).

10.1.4 Landschappen met erfgoedwaarde²

Het kustlandschap tot aan de grens met de Pleistocene zandstreek, is bij uitstek een door mensenhanden gerealiseerd landschap. Zonder bedijking en ontwatering zou dit gebied er volledig anders uitzien. De menselijke impact is dus zeer groot, ook al zien sommige gebieden, zoals de Grote Keignaard te Zandvoorde, er ogenschijnlijk natuurlijk uit (*Cornilly 2005*). De beschermde landschappen in het kustgebied omvatten heel uiteenlopende gebieden gaande van krekengebieden (Lapscheure, Grote Keignaard in Zandvoorde), komgrondengebieden (Lampernisse), duingebieden (Westhoekduinen, Houtsaegerduinen in De Panne, Cabour in Adinkerke), getijdengebieden (Zwin en IJzermending), heidegebieden (Westende), overgangsgebieden (Zwinbosjes, Duinenweg/Duinenstraat o.a. in Raversijde) tot specifieke en integraal door mensenhanden gerealiseerde gebieden zoals de Moeren.

Het gekende landschappelijk erfgoed wordt bijgehouden in de inventaris *landschappelijk erfgoed* en op het geoportaal onroerend erfgoed (<https://geo.onroerenderfgoed.be>). Ankerplaatsen, of m.a.w. zeer waardevolle landschappelijke ensembles vanuit een erfgoedperspectief, worden weergegeven in de *landschapsatlas*. Een overzicht van de beschermde landschappen in West-Vlaanderen, op het ijkpunt 1 januari 2001, kan gevonden worden in 'Monumentaal West-Vlaanderen' (*Cornilly 2005*). De situatie na 1 januari 2001 wordt bijgehouden in het erfgoedtijdschrift 'In de Steigers', en in de inventaris *landschappelijk erfgoed*, het *geoportaal* onroerend erfgoed en via de website *Monumentenwacht Vlaanderen*.

10.1.5 Roerend en immaterieel erfgoed³

Onder roerend erfgoed verstaat men historisch waardevolle materiële objecten die meestal terug te vinden zijn in museale collecties, archieven of erfgoedbibliotheken. Musea focussen zich bij hun verzamelbeleid op een bepaald thema. Er zijn musea die zich toespitsen op het historisch verhaal van een stad, regio of land, maar ook musea die zich toeleggen op het verzamelen van kunst, techniek of alledaagse voorwerpen. Een overzicht van de musea aan de kust is te vinden op de website van 'Uit In Vlaanderen'. Er zijn een twintigtal musea gevestigd in de kustzone⁴, enkele daarvan spitsen zich specifiek toe op de kust (zie www.erfgoedinzicht.be voor de digitale ontsluiting van de collectie van deze musea). Aan de kust zijn tevens verschillende bibliotheken gevestigd. Sommige daarvan hebben publicaties met historische waarde in hun collectie. Een overzicht van deze collecties is te vinden via de *collectiewijzer* van de Vlaamse erfgoedbibliotheek. De *bibliotheek van het VLIZ* verzamelt en ontsluit werken over de kust en de zee. De *bibliotheek en het documentatiecentrum van het NAVIGO-museum* verzamelt werken over de geschiedenis van de visserij in de breedste zin.

Daarnaast zijn ook de archieven van de verschillende bestuursniveaus vaak belangrijke bronnen voor roerend erfgoed en bevinden zich in *de Archiefbank* overzichten van private archieven die van belang zijn voor maritiem erfgoed (bv. van de Vrije Visserijscholen). Het Rijksarchief bewaart heel wat bescheiden met betrekking tot de kustgemeenten, en kan geraadpleegd worden via de doorzoekbare *databank*. Het provinciaal archief heeft een eigen databank, *Probat*,

² Het onderzoek naar de genese en betekenis van het maritieme landschap (verdrongen paleolandschappen) is opgenomen bij maritieme archeologie.

³ Het onderzoek naar prehistorisch erfgoed wordt opgenomen bij maritieme archeologie.

⁴ Hierbij moet vermeld worden dat bepaalde actoren (musea, bibliotheken, archieven, etc.) die niet in de kustzone gelegen zijn, eveneens interessante collecties m.b.t. maritiem en kustgebonden erfgoed bezitten.

waar naast het archief van de provincie West-Vlaanderen ook verschillende gemeentearchieven kunnen doorzocht worden (bv. De Haan, Koksijde, Middelkerke, Blankenberge). Het stadsarchief van Oostende heeft een eigen [website](#). Daarnaast moeten ook de verschillende beeldbanken worden vermeld voor hun rol bij de ontsluiting van historisch beeldmateriaal. De [provinciale beeldbank](#) bevat foto's van heel wat kustgemeenten. De gemeenten De Panne, Koksijde en Nieuwpoort zijn aangesloten bij de beeldbank [Westhoek verbeeldt](#) van de erfgoedcel CO7. Oostende had een eigen [beeldbank](#), die onlangs geïntegreerd werd in de beeldbank Kusterfgoed. De [beeldbank Kusterfgoed](#) verzamelt in eerste instantie de erfgoedcollecties van en over de gemeenten Middelkerke, Oostende, De Haan en Blankenberge, en richt zich daarnaast ook op de collecties die zich bij de lokale erfgoedspelers en particulieren bevinden. Het initiatief "[een eeuw visserij in België](#)" van het VLIZ verzamelt historische gegevens over onder meer de aanvoer, besomming en wetgeving van de Belgische visserij (zie ook thema Visserij; [Lescrauwaet 2013](#)). Recent werd een referentiewerk over de kernaspecten van het ruimere visserijbedrijf gedurende 500 jaar Vlaamse zeevisserij gepubliceerd ([Lescrauwaet et al. 2018](#)). Dit werk is gebaseerd op archief-, data- en literatuuronderzoek, en de informatie wordt aangeboden via het centrale online platform "[historiek van de Belgische zeevisserij](#)". Tot slot bewaren ook de lokale heemkundige kringen heel wat interessant materiaal, via [Heemkunde Vlaanderen](#) is een overzicht van alle heemkundige kringen aan de kust te bekijken.

Net zoals sommige gebouwen beschermd worden, kunnen ook waardevolle (deel)collecties of stukken worden beschermd via het Topstukendecreet. De [topstukkenlijst](#) biedt een overzicht van beschermd roerend erfgoed. Sommige objecten uit de collecties van het NAVIGO-museum en het Museum aan de Stroom (MAS) zijn opgenomen in het Nederlandse initiatief [Maritiem Digitaal](#), het collectie-zoeksysteem van de maritieme wereld. Daarnaast worden nog objecten uit de NAVIGO-museum collectie digitaal ontsloten via [Lukas-Art Vlaanderen](#).

Immaterieel cultureel erfgoed staat voor gewoontes, gebruiken, kennis en praktijken die een groep mensen overerfde of die historisch gegroeid zijn, dus kortweg voor levende tradities die nog steeds verder gezet worden. Dialecten, stoeten of ambachten zijn maar enkele voorbeelden van immaterieel erfgoed. In deze context lanceerde de Vlaamse overheid het digitale [Platform voor immaterieel erfgoed in Vlaanderen](#). Een overzicht van immaterieel erfgoed wordt aangeboden in de [inventaris immaterieel erfgoed](#). Het zijn verenigingen of individuen zelf die een aanvraag indienen om op de inventaris te komen. Op de Vlaamse inventaris staan, is een voorwaarde om te kunnen meedingen naar UNESCO-erkenning. Enkele voorbeelden van immaterieel erfgoed aan de kust zijn de garnalvissers te paard van Oostduinkerke en het carnaval in Blankenberge.

Typisch kustgebonden immaterieel erfgoed staat momenteel onder druk door verschillende factoren. Zo staat net als de visserijsector ook het visserijerfgoed onder druk. De stijgende brandstofprijzen, toenemende regelgeving en dalende vangsten zorgen ervoor dat heel wat vissers zich beroepsmatig heroriënteren. Hierdoor heeft het immaterieel en roerend erfgoed met betrekking tot de visserij een steeds kleinere voedingsbodem. Een museum zoals het [NAVIGO-museum](#) verzamelt alles met betrekking tot de visserij en haar geschiedenis, maar er zijn ook andere initiatieven zoals mondelinge geschiedenisprojecten ([Rappé 2008](#), [Strubbe 2011](#)) die zich inzetten voor de bewaring van dit erfgoed. Ook [Sincfala](#), het museum van de Zwinstreek, behandelt niet enkel 2000 jaar geschiedenis van het volksleven in de Zwinstreek, maar biedt ook een visserijcollectie aan over de Heistse vissers en hun familie.

10.2 Beleidscontext

Op internationaal vlak wordt het beleid met betrekking tot cultureel erfgoed in de eerste plaats bepaald door de *United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization* (UNESCO). Belangrijke wettelijke instrumenten zijn hierbij het [Verdrag inzake de Bescherming van het Cultureel en Natuurlijk Erfgoed in de Wereld](#) (1972), specifiek voor maritiem en kustgebonden erfgoed het [Verdrag ter Bescherming van Cultureel Erfgoed onder Water](#) (2001) en de [Conventie betreffende de Bescherming van het Immaterieel Cultureel Erfgoed](#) (2003) (zie [website UNESCO](#) voor een volledig overzicht van wettelijke instrumenten). Een [databank](#) geactualiseerd door UNESCO, bevat verder heel wat nationale wetten van de lidstaten met betrekking tot cultureel en natuurlijk erfgoed. De Internationale Raad voor Monumenten en Landschappen (ICOMOS) is een niet-gouvernementele internationale organisatie die zich inzet voor het behoud van monumenten en sites en die nauw samenwerkt met en ook fungeert als adviesorgaan voor UNESCO. ICOMOS bestaat uit een internationaal comité, nationale comités en wetenschappelijke comités. Voor het onderwatererfgoed bestaat er een actief internationaal wetenschappelijk comité, namelijk het *International Committee on the Underwater Cultural Heritage* (ICUCH) dat de promotie van de conventie van 2001 als één van zijn basistaken heeft. Daarnaast is België ook betrokken als lid van de adviesraad bij de organisatie '[European Maritime Heritage](#)'.

Het belangrijkste wetgevende kader voor activiteiten op zee is het VN-zeerechtverdrag (UNCLOS, 1982). In dit haast mondiaal geratificeerd verdrag werden ook twee bepalingen omtrent erfgoed opgenomen. Het UNESCO-Verdrag ter Bescherming van Cultureel Erfgoed Onder Water heeft de bedoeling om UNCLOS verder aan te vullen en te specificeren wat betreft het cultureel erfgoed onder water.

Op Europees niveau wordt het beleid omtrent cultureel erfgoed onder meer uitgewerkt door het directoraat-generaal Educatie en Cultuur (*DG EAC*) van de Europese Commissie, dat echter pas recent ook onroerend erfgoed (landschappen, bouwkundig erfgoed en archeologisch erfgoed) als onderdeel van het cultureel erfgoed is gaan beschouwen. De Commissie stelt een nieuwe Europese culturele agenda voor om daarmee in te spelen op de uitdagingen van de mondialisering en de samenwerking binnen de EU te intensiveren (*COM (2007) 242*; *COM (2010) 390*). Ook met het onderschrijven van de *Agenda van Rome* (25 maart 2017) belooft de EU toe te werken naar een sociaal Europa, een unie die ons culturele erfgoed bewaart (*COM (2017) 206*). Op initiatief van de Europese commissie is 2018 het Europees jaar van het cultureel erfgoed waarin intensief samengewerkt wordt met grote Europese erfgoedorganisaties zoals Europa Nostra en Nemo. Daarnaast speelt vooral de *Raad van Europa (diversiteit van culturen, kunst en cultureel erfgoed)* een zeer belangrijke rol met erfgoedverdragen als de *Conventie van Granada* (Overeenkomst inzake het behoud van het architectonische erfgoed van Europa; 1985), *Conventie van Valletta* (Europees Verdrag inzake de bescherming van het archeologisch erfgoed - herzien; 1992), *Conventie van Firenze* (Europees landschapsverdrag; 2000), en de *Kaderconventie van Faro* (Kaderconventie over de Waarde van Cultureel Erfgoed voor de Samenleving; 2005) (zie [website Culture and Cultural Heritage](#) voor overzicht Europese wetgeving cultureel erfgoed). Het *Europese Erfgoed Netwerk* (HEREIN) is een permanent informatiesysteem dat overheidsinstellingen van de lidstaten die verantwoordelijk zijn voor cultureel erfgoed (met een focus op het architecturale en archeologische erfgoed) samenbrengt onder de paraplu van de Raad van Europa. Het HEREIN-netwerk geeft eveneens een overzicht van het erfgoedbeleid in de lidstaten.

In België valt de bevoegdheid voor onroerend cultureel erfgoed onder de gewesten. Voor roerend en immaterieel cultureel erfgoed valt die onder de gemeenschappen. Archeologisch erfgoed in het deel van de Noordzee onder Belgisch toezicht is een federale (rest)bevoegdheid. In dit kader is er in de eerste plaats de wet van 4 april 2014 betreffende bescherming van het cultureel erfgoed onder water en het bijhorende koninklijk besluit (zie website www.vondsteninzee.be voor meer informatie). Deze wet (zgn. 'OCE-wet') implementeert in belangrijke mate de bepalingen van het UNESCO-Verdrag ter Bescherming van Cultureel Erfgoed onder Water. Onder de OCE-wet kunnen vondsten jonger dan 100 jaar in de territoriale zee ook erkend worden als cultureel erfgoed onder water, wat niet mogelijk is via het UNESCO-Verdrag. Volgens de OCE-wet moeten alle vondsten op zee gemeld worden aan de gouverneur van West-Vlaanderen. Deze fungeert als "ontvanger van het cultureel erfgoed onder water" en is niet enkel verantwoordelijk voor de registratie en het bekend maken van vondsten, maar bezorgt ook advies aan de bevoegde staatssecretaris voor de Noordzee m.b.t. de mogelijke erfgoedstatus van een vondst. Op 21 september 2016 werd een KB aangenomen dat maatregelen oplegt m.b.t. *in situ* beschermd onderwatererfgoed en er werden verscheidene ministeriële besluiten aangenomen ter bescherming van het culturele erfgoed onder water (MB van 4 oktober 2016), waarin onder meer individuele maatregelen ter bescherming van 9 van de 11 reeds erkende wraksites in de Belgische Noordzee zijn opgenomen (zie [uitvoeringsmaatregelen van de wet van 4 april 2014](#), zie verder **10.3.1 Maritieme archeologie**). Voor de scheepswraksites *HMS Wakeful* en de UB-29 waren deze maatregelen niet nodig omwille van de locatie in een vaargeul. Deze sites zijn bijgevolg indirect beschermd.

In het kader van het *SEARCH-project* over archeologisch erfgoed in de Noordzee werd de internationale en Europese regelgeving die van toepassing is op onderwater cultureel erfgoed, alsook de huidige wettelijke situatie in België met betrekking tot dit erfgoed onder de loep genomen (*Maes en Derudder 2014*, *Derudder en Maes 2014*, *Missiaen et al. 2016*, *Missiaen et al. 2017*). Daarnaast werd een 'best practice' brochure ontwikkeld met aanbevelingen over hoe het onderwatererfgoed optimaal mee te nemen in de planning en uitvoering van werken op zee, alsook diverse protocollen voor het melden van archeologische vondsten (alles te downloaden via www.sea-arch.be/resultaten).

In Vlaanderen vallen de bevoegdheden voor onroerend, roerend en immaterieel erfgoed onder verschillende instanties:

- Het *Agentschap Onroerend Erfgoed* maakt deel uit van het Beleidsdomein Omgeving (*OMG*), en staat zowel in voor de beleidsvoorbereiding en -evaluatie als voor de beleidsuitvoering (beleidsgericht wetenschappelijk onderzoek, inventarisatie, bescherming, ondersteuning van het beheer en communicatie) inzake onroerend erfgoed (zie ook *Brochure Onroerend Erfgoed – Samen de zorg voor onroerend erfgoed vanzelfsprekend maken 2017*). Het agentschap voert deze taken sinds 1 januari 2013 op een geïntegreerde manier uit. De *afdeling inspectie en handhaving ruimtelijke ordening en onroerend erfgoed* van het Departement Omgeving ziet toe op de naleving van de reglementering en voert de handhaving uit;
- Het beleidsdomein Cultuur, Jeugd, Sport en Media (*CJSM*) staat in voor het beleid op het vlak van roerend en immaterieel erfgoed. Binnen het departement bestaat een aparte website inzake de uitvoering van het beleid op vlak van dit erfgoed (www.kunstenenerfgoed.be). Het Vlaams steunpunt voor cultureel erfgoed (*FARO*) vervult een intermediaire rol tussen het cultureel-erfgoedveld (roerend en immaterieel erfgoed) en de overheid, ondersteunt de cultureel-erfgoedorganisaties, lokale en provinciale besturen en beheerders van cultureel erfgoed en stimuleert de ontwikkeling van het cultureel-erfgoedveld. Daarnaast ondersteunt en verenigt *Herita vzw* iedereen die betrokken is bij erfgoed. Verder beheert deze vereniging een aantal erfgoedsites en verzorgt het erfgoedactiviteiten zoals Open Monumentendag;

- De [beleidsnota onroerend erfgoed \(2014 – 2019\)](#) en de [beleidsnota cultuur \(2014 – 2019\)](#) bevatten de krachtlijnen van het erfgoed- en cultuurbeleid in Vlaanderen, die geconcretiseerd en geprioriteerd worden in jaarlijkse beleidsbrieven;
- Sinds 1 januari 2015 is een nieuw Onroerend Erfgoeddecreet van kracht (zie [Brochure Onroerend Erfgoed – De Regelgeving 2014](#), [Brochure Onroerend Erfgoed – Een toelichting 2014](#)) dat drie voorgaande decreten (Monumentendecreet van 1976, Archeologiedecreet van 1993 en Landschapsdecreet van 1996) en de wet op het behoud van monumenten en landschappen (1931) vervangt. Al het maritiem onroerend erfgoed aanwezig in het kustgebied, inclusief op het strand tot aan de gemiddelde laaglaagwaterlijn bij springtij, is dus gevat door dit nieuwe decreet;
- Andere belangrijke wetgevende documenten op Vlaams niveau zijn het Topstukkendecreet (decreet van 24 januari 2003, bescherming cultureel erfgoed omwille van zijn bijzondere waarde in Vlaanderen), het decreet van 29 maart 2002 tot bescherming van het varend erfgoed ([Provincie West-Vlaanderen 2008](#)) en het Cultureel Erfgoeddecreet (decreet van 6 juli 2012 en de herziening van 24 februari 2017, houdende het Vlaams cultureel-erfgoedbeleid). Het Cultureel Erfgoeddecreet van 24 februari 2017 is gekoppeld aan het [uitvoeringsbesluit van 31 maart 2017](#) en bevat een [Strategische Visienota](#) voor het erkennen en ondersteunen van cultureel-erfgoedorganisaties;
- Op 9 mei 2014 werd een herziening van het Varend erfgoeddecreet bekrachtigd door de Vlaamse regering. Het herziene decreet trad in werking met het uitvoeringsbesluit van 27 november 2015 (zie ook [Brochure Onroerend Erfgoed – Varend Erfgoed in Vlaanderen](#)).

Vlaamse overheid zette al in 2008 het depotbeleid op de agenda door het regionaal depotbeleid toe te wijzen aan de vijf provincies en de Vlaamse Gemeenschapscommissie. De [provincie West-Vlaanderen](#) zette dus in op maritiem erfgoed door eigen projecten uit te werken, waarbij dan kustactoren kunnen aansluiten (zie [De Provincie aan de Kust. Beleidsbrief Kust 2011](#)). Eveneens belangrijk in deze context is de oprichting in 2015 van de erfgoedcel Kusterfgoed ([www.kusterfgoed.be](#)) waarbij 4 kustgemeenten (Middelkerke, Oostende, De Haan en Blankenberge) samenwerken rond roerend en immaterieel erfgoed aan de kust. Sinds 1 januari 2018 bepaalt de Vlaamse overheid, en niet langer de provincies zelf, de bakens van dit regionaal depotbeleid (zie verder [10.5.5 Roerend en immaterieel erfgoed](#); website [depotwijzer.be](#)).

10.3 Ruimtegebruik

10.3.1 Maritieme archeologie

De geografische positie van het maritiem erfgoed in mariene gebieden wordt bijgehouden in een aantal databanken. Deze spelen eveneens een belangrijke rol in de besluitvorming op het vlak van beleid en het beheer. Bij twee Europese onderzoeksprojecten was er ook betrokkenheid vanuit Vlaanderen: het project [Archeologische Atlas van de 2 Zeeën](#) (waarin het maritiem archeologisch erfgoed in Frankrijk, Engeland en België grensoverschrijdend in kaart werd gebracht) en het [MACHU-project](#) (*Managing Cultural Heritage Underwater*) waarin een geografisch informatie systeem (GIS) werd opgezet met de positie van onderwater cultureel erfgoed uit Europese zeeën.

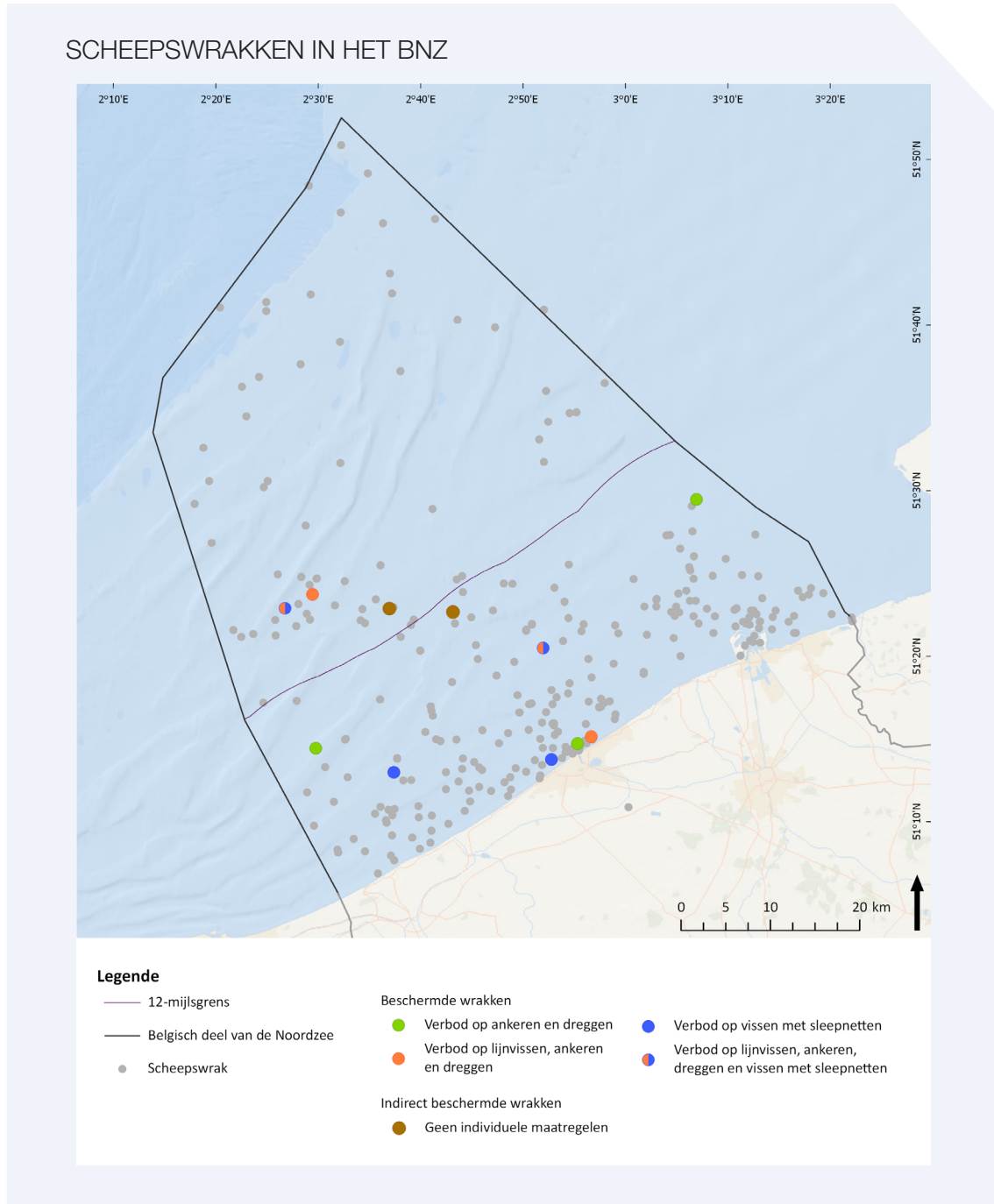
Wat het BNZ betreft, zijn er drie databanken die gestructureerd informatie aanbieden: [www.maritieme-archeologie.be](#), [wrakkendatabank](#) (en [digitale kaart](#)) en [www.wrecksite.eu](#). Binnen het [SEARCH-project](#) werd een interactief geoportaal met betrekking tot het onderwatererfgoed (inclusief prehistorische vondsten) in het BNZ ontwikkeld ([www.sea-arch.ugent.be](#)).

Wat maritiem erfgoed in de Noordzee betreft, is het niet voor de hand liggend om specifieke ruimte op zee voor dit doel te gaan reserveren zoals voor de andere gebruiksfuncties. Erfgoed is immers potentieel overal aanwezig. Veeleer lijkt het aangewezen om in te spelen op de bestaande beschermende maatregelen voor onder meer natuur om ook een representatief staal van het onderwatererfgoed *in situ* te bewaren en te beschermen. Het is hierbij de bedoeling dat wanneer onderwatererfgoed om dwingende redenen toch moet verdwijnen, het dan de gepaste zorgen krijgt en niet ongecontroleerd verdwijnt. De locatie van erfgoed in het BNZ dat beschermd wordt door de wet van 4 april 2014 wordt bijgehouden in een register ([www.vondsteninzee.be](#)).

Sinds 2014 krijgt cultureel erfgoed onderwater wel degelijk een ruimtelijke vertaling door de recente erkenning en bescherming van acht scheepswraksites (het lichtschip [West-Hinder](#), de [HMS Wakeful](#), een 19^e eeuwse [houten zeilschip](#) dat verging voor de kust van Oostende, het VOC schip ['t Vliegend Hart](#), de [SS Kilmore](#), de WOI-duikboot [U-11](#), de [HMS Brilliant](#) en de wraksite op de [Buiten Ratel Zandbank](#)), en met het MB van 6 april 2018 werden nog drie scheepswraksites erkend (de Franse torpedojager Torpilleur Branlebas, de houten kanonneerboot H.M. Motor Launch 561, en de Duitse onderzeeër UB-29) (figuur 1).

In bijlage bij het KB van 20 maart 2014 tot vaststelling van het marien ruimtelijk plan (MRP) wordt het culturele en ecologische belang van de meer dan 215 (scheeps)wrakken die het BNZ "rijk" is, erkend (*Maes en Seys 2014*). In het nieuw MRP (*MRP 2020-2026, openbare raadpleging 2018*) vormt het respect voor het onderwater cultureel erfgoed in het BNZ opnieuw een belangrijke doelstelling, waarbij:

- het meest waardevolle cultureel erfgoed onder water *in situ* beschermd wordt volgens de wettelijke procedure;
- de erkende wrakken waarvoor beschermingsmaatregelen gelden opgenomen worden;
- gepaste mitigerende maatregelen worden genomen indien cultureel erfgoed bedreigd zou worden door menselijke activiteiten;
- wrakken ingeschakeld worden in het kader van natuurbescherming.

Figuur 1. Scheepswrakken in het BNZ. De individuele beschermingsmaatregelen worden weergegeven voor de 11 erkende scheepswraksites (Bron: Agentschap Onroerend Erfgoed, MB van 4 oktober 2016).

10.3.2 Bouwkundig erfgoed aan de kust

Op het geoportaal van het Agentschap Onroerend Erfgoed (<https://geo.onroenderfgoed.be>) wordt een overzicht geboden van de geografische situering van het bouwkundig erfgoed in het kustgebied. Via doorklikfuncties kan bijkomende informatie bekomen worden over de gelokaliseerde erfgoedelementen. Ook kustgemeenten zoals Oostende kunnen beschikken over een *Actieplan Bouwkundig Erfgoed* om het erfgoed te beschermen, bewaren, beheeren en toekomstige ontwikkelingen te evalueren.

10.3.3 Landschappen met erfgoedwaarde

Op het geoportaal van het Agentschap Onroerend Erfgoed (<https://geo.onroenderfgoed.be>) wordt een overzicht geboden van de geografische situering van de landschappen met erfgoedwaarde (zie ook de inventaris *landschappelijk erfgoed*).

10.4 Maatschappelijk belang

Ondanks het feit dat het belang van erfgoed algemeen erkend wordt, zijn de economische betekenis van erfgoed, de baten en het maatschappelijk terugverdieneffect vaak onbekend. In de studie van *De Baerdemaeker et al. (2011)* wordt de sociaal-economische impact van het onroerend erfgoed (beleid) in Vlaanderen behandeld. Volgens een *Reputatieonderzoek (2017)* van Toerisme Vlaanderen wordt Vlaanderen vooral geassocieerd met erfgoed, kunst en kunstenaars, bier en lekker eten en drinken. Verder wordt in het eindrapport van het *Cultural Heritage Counts for Europe*-project de waarde van het cultureel erfgoed en de impact op de Europese economie, cultuur, maatschappij en omgeving besproken. Over het algemeen worden marien en maritiem cultureel erfgoed ondergewaardeerd (*Pieters 2017*). De sociale en economische voordelen die dit erfgoed met zich meebrengen zijn vaak niet gekend.

Voor de kustzone zijn in de eerste plaats de economische baten met betrekking tot het kusttoerisme bekend (zie ook thema *Toerisme en recreatie*). Volgens *De Baerdemaeker et al. (2011)* waren in 2009, 189.229 (of 10% van de) hotelovernachtingen aan de kust gerelateerd aan de aanwezigheid van onroerend erfgoed. Samen met dagtoeristen en recreanten zou erfgoedtoerisme aan de kust dan goed zijn voor meer dan 2 miljoen bezoekers per jaar, waarbij de totale erfgoed-gerelateerde toeristische bestedingen bijna 60 miljoen euro bedragen. In het *Trendrapport Kust (2015-2016)* zijn cijfers beschikbaar over het aanbod aan culturele attracties aan de kust. Volgens *Maes et al. (2005)* (*GAUFRE-project BELSPO*) creëren ook de vele scheepswrakken in het BNZ een toeristische omzet. Die is echter vrij diffuus en valt daarom moeilijk in te schatten.

Over de overige aspecten van het maatschappelijk belang van cultureel erfgoed in de kustzone is minder bekend en zijn enkel disparate cijfers en informatie beschikbaar:

- Volgens *Maelfait et al. (2012)* werd tussen 2008 en 2010 meer dan 4 miljoen euro uitgetrokken voor de premies van de Vlaamse overheid voor restauratie en onderhoud van onroerend erfgoed in de kustzone;
- De nabijheid van onroerend erfgoed zorgt voor een aangenamere woonomgeving en beïnvloedt hierdoor de waarde van woningen. In De Panne, waar 44% van de gemeentelijke oppervlakte beschermd is (in deze variabele weegt vooral het landschappelijk erfgoed door t.o.v. het bouwkundig erfgoed), zou een woning bijna 21.000 euro meerwaarde toebedeeld krijgen. In Knokke-Heist is dat 17% en krijgt een woning ongeveer 8.300 euro meerwaarde (*De Baerdemaeker et al. 2011*);
- In een aantal historische scheepswerven worden projecten rond sociale tewerkstelling uitgewerkt;
- Musea worden ook ingeschakeld in het onderwijs. Er zijn echter geen gegevens beschikbaar met betrekking tot de impact hiervan;
- Het recente 'Zeebrugge project' is een goed voorbeeld van hoe een economisch gedreven project (*Complex Project Kustvisie*) in synergie kan gebeuren met het onderzoek naar verdronken landschappen en onderwatererfgoed. De ruime media-aandacht voor de recente vondsten van fossiel botmateriaal in het Scheur vlakbij Zeebrugge is een bewijs van de grote maatschappelijke relevantie.

10.5 Duurzaam gebruik

10.5.1 Maritieme archeologie

Vroeger werd slechts minimaal rekening gehouden met het onderwatererfgoed, vooral vanwege de onbekendheid ervan. In 2014 kwam er echter een nieuwe wet in voege die de bescherming van het cultureel erfgoed onder water regelt (wet van 4 april 2014). De wet stelt een meldingsplicht in voor vondsten in het BNZ waarvan de ontdekker

kan vermoeden dat het om cultureel erfgoed gaat. Vondsten in de territoriale zee, de exclusieve economische zone of op het continentaal plat moeten gemeld worden aan de gouverneur van West-Vlaanderen via de website www.vondsteninzee.be, waar ze vervolgens worden opgenomen in een register (zie ook de in het SeArch-project opgestelde protocollen: [Van Haelst et al. 2016a, 2016c](#)). Archeologische vondsten op het strand dienen gemeld te worden aan het *Agentschap Onroerend Erfgoed* (zie ook [Van Haelst et al. 2016b, De Blauwe 2017](#)). De voornoemde wet kadert binnen de ratificatie door België (2013) van het UNESCO-Verdrag (Parijs, 2001) ter Bescherming van Cultureel Erfgoed onder Water. Eind 2016 werden op basis van deze 'wrakkenwet' vijf nieuwe scheepswrakken in de Noordzee als cultureel erfgoed erkend. Met het MB van 6 april 2018 (2018-04-06/01) werden nogmaals drie wrakken erkend, wat ervoor zorgt dat er in totaal 11 wrakken erkend zijn (bv. het zeilschip op de Buiten Ratel, de HMS Brijlant, het lichtschip West-Hinder en de Torpilleur Branlebas). Ondertussen gelden voor deze 11 erfgoedsites ook beschermende maatregelen (al dan niet indirect voor HMS Wakeful en de UB-29) (MB van 4 oktober 2016). Verder is ook de aanpassing van de wet met betrekking tot het mariene milieu in functie van mariene ruimtelijke planning op zee (wet van 20 januari 1999) van belang. In de bijlage van het marien ruimtelijk plan (KB van 20 maart 2014) komt ook het onderwatererfgoed ruim aan bod ([Maes en Seys 2014](#)). Het is hierbij niet de bedoeling om voor archeologisch erfgoed specifieke bijkomende ruimteclaims (zoals voor andere gebruikersfuncties) te gaan leggen in de Noordzee, veeleer wordt bekeken hoe kan ingespeeld worden op reeds van kracht zijnde beschermende maatregelen om tot een meervoudig gebruik van bepaalde zones in zee te komen. Ook in het *Nemo Link-project* (zie ook thema **Energie (inclusief kabels en leidingen)**) dat tot doel heeft de transmissienetwerken van Groot-Brittannië en België met elkaar te verbinden, wordt gestreefd naar maximale ontwijking van gekende of nieuw gedetecteerde erfgoedsites om het effect op het maritiem cultureel erfgoed tot een minimum te beperken. Kennis over de erfgoedsites en hun positie langsheen het kabeltracé zijn hiervoor van cruciaal belang.

10.5.2 Varend erfgoed

Sinds 29 maart 2002 is er een decreet dat de bescherming van het varend erfgoed regelt. Dit Varend erfgoeddecreet werd gewijzigd op 9 mei 2014 en heeft samen met het bijhorend Varend erfgoedbesluit van 27 november 2015 als doelstelling om eigenaars en gebruikers van erfgoedvaartuigen te ondersteunen bij het in de vaart houden van hun vaartuigen. Ze kunnen voor hun vaartuig een beheerprogramma opstellen waarin voor de periode van meerdere jaren het onderhoud, de restauraties, een begroting en de openstelling van het vaartuig worden uitgewerkt (zie ook [Brochure Onroerend Erfgoed – Varend erfgoed in Vlaanderen 2016](#)). Op basis van een dergelijk programma kan aanspraak gemaakt worden op premies (onderhouds- en/of beheerspremie). Het varend erfgoedbeleid wordt uitgevoerd door het Agentschap Onroerend Erfgoed. Er werd een aparte vierde afdeling van de Koninklijke Commissie voor Monumenten en Landschappen opgericht voor adviezen aan de minister over het varend erfgoed. Op 1 januari 2015 werd deze commissie omgevormd tot de Vlaamse Commissie voor het Varend Erfgoed (VCVE). Om tot een verantwoord beschermingsbeleid te komen, werd een inventaris van het varend erfgoed aangelegd (<https://inventaris.onroenderfgoed.be/ivm/varend/zoeken>).

Begin 2018 waren reeds 28 vaartuigen beschermd als varend erfgoed (zie [inventaris](#)). Vijf vaartuigen waren als monument beschermd. Natuurlijk hebben niet alle beschermde en geïnventariseerde vaartuigen met de kust te maken. Ook andere sectoren zoals de binnenscheepvaart komen bij de beschermingen aan bod.

10.5.3 Bouwkundig erfgoed aan de kust

Door de steeds toenemende schaarste aan open ruimte aan de kust, komt het resterende erfgoed zowel in de kustgemeenten als in de hinterlandgemeenten steeds meer onder druk te staan ([Maelfait et al. 2012](#)). De bescherming van het onroerend erfgoed wordt geregeld door het Onroerend erfgoeddecreet (zie [Brochure Onroerend Erfgoed – De Regelgeving 2014, Brochure Onroerend Erfgoed – Een toelichting 2014](#)), dat sinds 2015 van toepassing is en drie voorgaande decreten (Monumentendecreet van 1976, Archeologiedecreet van 1993 en Landschapsdecreet van 1996) en de wet op het behoud van monumenten en landschappen (1931) vervangt. Sinds 2009 wordt het bouwkundig erfgoed uit de inventaris (<https://inventaris.onroenderfgoed.be>) vastgesteld, waardoor die juridische gevolgen krijgt: slopen wordt minder evident (mits enkele uitzonderingen) en een functiewijziging wordt dan weer gemakkelijker, als die het behoud van de erfgoedwaarde ten goede komt ([Maelfait et al. 2012](#)). De beschermingsbesluiten met betrekking tot onroerend erfgoed kunnen opgezocht en nagelezen worden op volgende website: <https://beschermingen.onroenderfgoed.be>.

10.5.4 Landschappen met erfgoedwaarde

De schaarste aan open ruimte geldt vanzelfsprekend ook voor de landschappen met erfgoedwaarde. Behalve de beschermde landschappen die naast een erfgoedwaarde meestal ook een grote natuurwaarde hebben, wordt momenteel vanuit de onroerend-erfgoedsector vooral ingezet op het instrument van de ankerplaatsen. Deze vormen, na de aanduiding door de Vlaamse minister bevoegd voor Onroerend Erfgoed, de insteek vanuit deze sector voor het overleg in het kader van AGNAS (afbakenen van de gebieden van de natuurlijke en agrarische structuur in het [Ruimtelijk Structuurplan Vlaanderen](#)). Een ankerplaats is een waardevol landschap met een geheel van erfgoedelementen (landschappelijk, bouwkundig, archeologisch, maritiem). Een ankerplaats staat beschreven in de landschapsatlas (zie <https://geo.onroenderfgoed.be>).

In het verleden konden deze ankerplaatsen een juridisch statuut verkrijgen bij de 'aanduiding'. Vanaf dan was de lokale overheid verplicht om er rekening mee te houden bij de opmaak van een Ruimtelijk Uitvoeringsplan (RUP) ([Landschappen: een kennismaking 2013](#)). Met het Onroerenderfgoeddecreet is zo'n 'aanduiding' niet meer mogelijk. Om het onroerend erfgoed te behouden, kunnen items uit de landschapsatlas wel vastgesteld worden in de [vastgestelde landschapsatlas](#). Een vastgesteld inventarisitem kan door de gemeente, provincie of het Vlaams Gewest in een RUP als basis gebruikt worden voor de afbakening van een erfgoedlandschap. Ankerplaatsen die onder de oude regelgeving werden 'aangeduid', zijn gelijkgesteld met een item uit de vastgestelde landschapsatlas en met een [onroenderfgoedrichtplan](#).

10.5.5 Roerend en immaterieel erfgoed

De [topstukkenlijst](#) bevat enkele honderden stukken of (deel)collecties. Een aantal hiervan zijn gelinkt aan de kust. Het gaat voornamelijk om schilderijen van Ensor, Permeke en Spilliaert uit de collectie van Mu.Zee Oostende, Koninklijk Museum voor Schone Kunsten Antwerpen (KMSKA) en Museum voor Schone Kunsten (MSK) Gent. Om erkend te worden als topstuk moet een object beantwoorden aan strenge selectiecriteria. Het moet zowel zeldzaam als onmisbaar zijn. Voor restauraties aan topstukken kunnen subsidies worden aangevraagd (Topstukkendecreet van 24 januari 2003).

Er is heel wat roerend erfgoed dat niet op de topstukkenlijst terechtkomt. Vanaf 2008 bouwde de provincie West-Vlaanderen daarom, met de steun van de Vlaamse overheid, een regionaal [depotbeleid](#) uit (meer informatie: [Steen en Van den Nieuwenhof 2008](#)). De Vlaamse regering heeft op 27 mei 2016 een akkoord bereikt over de afslanking van de provincies, en om het takenpakket van de provincies te laten verdwijnen inzake het cultureel-erfgoedbeleid. Vanaf 1 januari 2018 bepaalt de Vlaamse overheid zelf dit regionaal depotbeleid. Dat beleid spitst zich sinds 2008 toe op twee lijnen en omvat zowel de registratie van het roerend erfgoed in bezit van musea, lokale erfgoedverenigingen en andere erfgoedbeheerders als het behoud en beheer van deze stukken. Om de musea en erfgoedverenigingen bij te staan bij de registratie van hun collectie werd de erfgoeddatabank www.erfgoedinzicht.be ontwikkeld.

De [inventaris](#) van het immaterieel erfgoed in Vlaanderen bevat momenteel 53 onderdelen, 2 hiervan zijn specifiek voor de kust: het carnaval van Blankenberge en de garnaalvisserij te paard in Oostduinkerke. De inventaris wordt opgesteld volgens het bottom-up principe. Organisaties of individuen moeten zelf een aanvraag indienen om een element van immaterieel cultureel erfgoed te laten opnemen in de inventaris. Elementen die in de inventaris zijn opgenomen, moeten jaarlijks een voortgangsrapport krijgen (via de aanvrager) met informatie over de recent uitgevoerde en geplande activiteiten op het vlak van de borging van het element. Vooralsnog vergroot opname in de inventaris enkel de zichtbaarheid van het element. Een plaats op de inventaris geldt wel als voorwaarde om te kunnen worden opgenomen op de [UNESCO lijst voor immaterieel erfgoed](#). Zo werd in 2013 de garnaalvisserij te paard in Oostduinkerke door UNESCO erkend als immaterieel erfgoed.

Referentielijst wetgeving

Overzicht van de relevante wetgeving op internationaal, Europees, federaal en Vlaams niveau. Voor de geconsolideerde Europese regelgeving wordt doorverwezen naar [Eurlex](#), de nationale regelgeving kan geraadpleegd worden via het [Belgisch Staatsblad](#) en de [Justel-databanken](#).

Internationale overeenkomsten, verdragen, conventies, etc.		
Titel	Jaar afsluiting	Jaar inwerkingtreding
Verdrag inzake de Bescherming van het Cultureel en Natuurlijk Erfgoed in de Wereld	1972	1996
Verdrag van de Verenigde Naties inzake het recht van de zee (VN-Zeerechtverdrag - UNCLOS)	1982	1994
Verdrag ter Bescherming van Cultureel Erfgoed onder Water	2001	2009 (ratificatie België 2013)
Conventie betreffende de Bescherming van het Immaterieel Cultureel Erfgoed	2003	2006

Europese wetgeving		
Titel	Jaar	Nummer
Conventie van Granada: Overeenkomst inzake het behoud van het architectonische erfgoed van Europa	1985	1987
Conventie van Valletta: Europees Verdrag inzake de bescherming van het archeologisch erfgoed	1992	1995 (ratificatie België 2010)
Conventie van Firenze: Europees landschapsverdrag	2000	2004
Kaderconventie van Faro: Kaderconventie over de Waarde van Cultureel Erfgoed voor de Samenleving	2005	2011

Belgische en Vlaamse wetgeving		
Afkorting	Titel	Dossiernummer
Decreet van 3 maart 1976	Decreet tot bescherming van monumenten en stads- en dorpsgezichten	1976-03-03/30
Decreet van 30 juni 1993	Decreet houdende bescherming van het archeologisch patrimonium	1993-06-30/33
Decreet van 16 april 1996	Decreet betreffende de landschapszorg	1996-04-16/34
Decreet van 29 maart 2002	Decreet tot bescherming van varend erfgoed	2002-03-29/37
Decreet van 24 januari 2003	Decreet houdende bescherming van het roerend cultureel erfgoed van uitzonderlijk belang (topstukkendecreet)	2003-01-24/40
Decreet van 16 juli 2010	Decreet houdende instemming met het verdrag ter bescherming van het cultureel erfgoed onder water, aangenomen in Parijs op 2 november 2001	2010-07-16/10
Decreet van 6 juli 2012	Decreet houdende het Vlaams cultureel-erfgoedbeleid (erfgoeddecreet)	2012-07-06/31
Decreet van 12 juli 2013	Decreet betreffende het onroerend erfgoed (Onroerenderfgoeddecreet)	2013-07-12/44
Decreet van 24 februari 2017	Decreet houdende de ondersteuning van cultureelerfgoedwerking in Vlaanderen (Cultureelerfgoeddecreet)	2017-02-24/17
KB van 20 maart 2014	Koninklijk besluit tot vaststelling van het marien ruimtelijk plan	2014-03-20/03
KB van 25 april 2014	Koninklijk besluit betreffende de bescherming van het cultureel erfgoed onder water	2014-04-25/21
KB van 21 september 2016	Koninklijk besluit betreffende de reglementaire maatregelen ter bescherming van het cultureel erfgoed onder water	2016-09-21/12
MB van 4 oktober 2016	Ministerieel besluit betreffende individuele maatregelen ter bescherming van het cultureel erfgoed onder water	2016-10-04/03
Wet van 7 augustus 1931	Wet op het behoud van monumenten en landschappen	1931-08-07/30
Wet van 20 januari 1999	Wet ter bescherming van het mariene milieu en ter organisatie van de mariene ruimtelijke planning in de zeegebieden onder de rechtsbevoegdheid van België	1999-01-20/33
Wet van 4 april 2014	Wet betreffende bescherming van het cultureel erfgoed onder water	2014-04-04/07

